

gender a věda

newsletter

KVĚTEN 2017

OBSAH

- Gender a věda na AFO: Vědkyně na filmovém festivalu
- Znevažování žen ve vědě
- Význam interdisciplinární spolupráce při prosazování genderové rovnosti
- Novinky a pozvánky
  - Článek Marty Vohlídalové v EERJ
  - Konference Věda a technologie v demokratické společnosti
  - NKC koordinuje projekt H2020 GENDERACTION

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

v květnovém čísle můžete zpětně nahlédnout do programu letošního filmového festivalu Academia Film Olomouc, na jehož sekci Gender a věda se náš kolektiv organizačně podílí již několik let. Martina Fucimanová Vám ve svém článku představí nejen letošní zaměření této sekce, ale také několik krátkých filmů o často zapomenutých a znovuobjevených badatelkách.

Dále Vás čeká článek Niny Fárové, která se na základě debaty s názvem „Ženy v mužských světech“ na již zmíněném filmovém festivalu zamýšlí nad znevažováním žen ve světě vědy, jež je stále jedním z prostředí, kde výrazně dominují muži. Na závěr se můžete těšit na shrnutí z mezinárodní konference „Structural Change for Gender Equality in Research and Innovation: Contextual Factors“, kterou jsme zorganizovali v Praze, a na tipy na prosazování genderové rovnosti, které pro Vás připravila jedna z organizátorek konference Hana Víznerová.

V Novinkách Vás pozveme na konferenci věnovanou vědě a inovacím v demokratické společnosti a představíme Vám zbrusu nové počiny členek našeho týmu – vědecký článek o akademických párech a projekt Horizontu 2020 s názvem GENDERACTION, který koordinuje Marcela Linková.

Inspirativní čtení Vám přeje

Nina Fárová

KVĚTEN 2017

Martina Fucimanová

Na konci dubna se část našeho oddělení již tradičně vydala na Academia Film Olomouc. Letošní ročník tohoto mezinárodního festivalu populárně-vědeckých filmů byl již dvaapadesátý v řadě a stejně jako v loňských letech jsme se podílely na programu sekce Gender a věda. Hlavním zaměřením sekce bylo zviditelnění vědkyň, o jejichž vědeckém přínosu se, ať již úmyslně či neúmyslně, příliš nemluví nebo neví. Jde o badatelky, které se často pohybovaly v „mužských“ světech, spolupracovaly s již tehdy známými vědci a jejich přínos byl bagatelizován, případně byl jeho význam rozpoznán až v pozdějších letech.

Hned se třemi takovými ženami jsme se mohli setkat na první filmové projekci sekce. Biografický snímek *Hidden Figures* sleduje příběh „lidských počítačů“ Katherine Johnson, Dorothy Vaughan a Mary Jackson, které v 60. letech minulého století pracovaly ve vesmírném programu NASA a kromě genderových stereotypů se primárně musely potýkat s tím, jak se k nim kolegové a kolegyně v NASA chovali kvůli jejich černé barvě pleti. Další významné vědkyně připomněl slovenský dokumentární cyklus *Prvá*. Pro AFO byl vybrán portrét fyzičky a astronomky Ludmily Pajdušákové, botaničky Izabely Textorisové a v rámci soutěžní sekce Česko-Slovenská soutěž také životní příběh spisovatelky a překladatelky Zory Jesenské.

Panelovou diskuzí na téma „Ženy v mužských světech“ přispěla Nina Fárová, jejíž příspěvek naleznete dále v newsletteru. Tradičně proběhl také edit-a-thon, na kterém si účastnice za dohledu zkušeného editora vyzkoušely tvorbu a editaci hesel vědkyň na Wikipedii.

Zajímavým počinem mezi dalšími přednáškami a projekcemi byl večerní blok krátkých youtube videí nazvaný Ona a dějiny (HerStory in history), která hravou formou upozorňovala na vědecký přínos dnes často opomíjených badatelek. Promítaná videa vtipně kombinovala různé techniky, svým zpracováním byla velmi přístupná a i náročnější objevy dokázala srozumitelně během několika minut vysvětlit.

Blok otevřelo video cyklu [SciShow Great Minds](#), věnované matematické Adě Lovelace, jež je dnes považována za první programátorku a autorku prvního počítačového algoritmu. Autorský tým tohoto cyklu samozřejmě neopomenul [Rosalind Franklin](#) a její dlouho „neviditelný“ přínos k rozluštění DNA, primatoložky [Jane Goodall](#), [Dian Fossey](#) a [Birute Galdikas](#), jejichž studie goril, šimpanzů a orangutanů ze 60. a 70. let je nejdelší dosud provedenou studií života divokých zvířat, či astronomku [Henriettu Swan Leavitt](#), díky jejímuž pozorování cefeid dnes můžeme měřit vzdálenost ke hvězdám. Svě místo zde mají také nositelky Nobelovy ceny – bioložky [Barbara McClintock](#) a [Elizabeth Blackburn](#) (obě získaly Nobelovu cenu za fyziologii a lékařství) a samozřejmě [Marie Curie](#), první žena, která Nobelovu cenu získala, a jediná osoba, která ji získala dvakrát, navíc v různých oborech, ve fyzice a v chemii..

Videa z cyklu [Women's Stories](#) přiblížila život dvou významných Američanek – první americké astronomky a objevitelky neperiodické komety nesoucí její jméno, [Marii Mitchell](#), a první kontraadmirálky USA a počítačové vědkyně „Úžasné Grace“ [Grace Hopper](#).

Videa [Sounds of Science](#) projektu *Science: It's a Girl Thing!* téma žen ve vědě zpracovávají umělečtěji a vědkyně představují skrze minutové nahrávky, které se snaží přiblížit jejich vědecké počiny za pomoci zvukového vyjádření. Do cyklu promítání AFO byla vybrána francouzská vynálezkyň akvária [Jeanne](#)

[Villepreux-Power](#) a [Laurene O'Donnell](#), vynálezkyňe fontánky na pití vody. Videá jsou pojata jako kvíz a vy si tak můžete navíc otestovat své znalosti a představivost.

Ve výběru videí nechyběly ani další, více či méně neznámé badatelky – paleontoložka [Mary Anning](#), jejíž fosilní nálezy měly zásadní význam pro zkoumání historie a vzniku Země, již zmiňovaná matematicka, astrofyzikka a pracovnice NASA [Katherine Johnson](#), vynálezkyňe kávového filtru Melitta Bentz či herečka a vynálezkyňe odposlechuvzdorného sdělovacího systému, který položil základy družicovým komunikačním sítím, Hedy Lamarr.

Videa [Ladies of Awesome](#) pak představila plejádu dalších skvělých žen – kulturní antropoložku [Margaret Mead](#), jejíž výzkum, poukazující na odlišné představy o mužství a ženství v různých kulturách, ovlivnil i pozdější feministické teoretičky a sexuální revoluci 60. let 20. století, oftalmoložku [Patricii Bath](#), první Afroameričanku, která získala patent na medicínský přístroj, lékařku a astronautku [Mae Jemison](#), která jako první afroamerická žena letěla do vesmíru, a americkou spisovatelku a aktivistku hlásící se k feminizmu [bell hooks, která významně přispěla k porozumění intersekcionalitě ve smyslu vzájemného působení rasy, genderu a kapitalismu](#).

Jak je vidět, významných žen ve vědě bylo a je značné množství a s plody objevů mnohých z nich se setkáváme téměř denně. Stejně tak bohaté je téma genderových aspektů vědy. Ani letošním programem v sekci Gender a věda tak nebyla vyčerpána široká škála jejího možného obsahu, a my se tak již těšíme na příští ročník festivalu a nová témata, která přinese.

ZNEVAŽOVÁNÍ ŽEN VE VĚDĚ

Nina Fárová

„Mnohokrát jsem musela přejít to, že mě někdo urážel. Jen proto, že jsem holka. Nebylo to příjemné a nepřišlo mi to fér. Jednou jsem jako první otázku u zkoušky dostala "A co vy tady děláte!?"“ Parafraze slov začínající vědkyně Pavly Hudcové, které pronesla na debatě s názvem „Ženy v mužských světech“, kterou pořádalo NKC – gender a věda v rámci letošního Academia Film Olomouc. Debaty se účastnila také herní novinářka a šéfredaktorka pořadu Re-Play Alžběta Trojanová, která se zaměřila na svou zkušenost ve světě počítačových her, a „hiphopová vědkyně“ a moderátorka na rádiu Spin Anna Oravcová, která se věnuje postavení žen v hiphopové kultuře. Všechny tři ženy velmi jasně identifikovaly, že v určité fázi jejich života došlo k tomu, že je jejich schopnosti či přínos danému (tzv. mužskému) oboru byly znevažovány na základě toho, že jsou ženy.

Vraťme se nyní k [Pavle Hudcové](#), která v loňském roce vyhrála [cenu Gratias Tibi](#). Pavla studuje na Elektrotechnické fakultě ČVUT, což je jedna z fakult s nejmenším počtem studentek (v loňském roce jich bylo 14 %). Její slova z úvodu článku asi málokoho překvapí. Věda totiž stále je světem, ve kterém dominují muži, od čehož se odvíjí to, jak jsou zde ženy vnímány. Ačkoli se rok od roku navyšuje počet studentek na vysokých školách, zastoupení žen ve vědě činilo v roce 2015 [pouze 26,9 %](#), což je nejméně od roku 2005.

Studium to samozřejmě teprve začíná. Studentky (především v technických a přírodovědných oborech, ale rozhodně nejen v nich) se občas setkávají s názory, že holky do vědy nepatří, nebo že minimálně nemají takovou intelektuální kapacitu jako kluci. Někdy jim to dají najevo vyučující, někdy spolužáci. Musí být proto lepší a pracovat usilovněji než muži, aby je okolí uznalo. Neplatí to vždy a všude, ale mnoho výzkumů již ukázalo, že ženy v prostředích, kde výrazně dominují muži, zažívají tyto situace každodenně. Pokud si přesto v takovém prostředí vydobudou své místo a začne se jim profesně dařit, stejně nemají vyhráno.

KVĚTEN 2017

I v případě, že se stanou součástí vědeckého prostředí a rozjedou slibné vědecké kariéry, sem tam někdo z okolí včetně autorit pronese poznámku, která ženy ve vědě znevažuje. (Vzpomeňme si například na [komentář nositele Nobelovy ceny Tima Hunta](#), který na adresu vědkyň prohlásil, že se rozpláchnou, když někdo kritizuje jejich práci, a že by laboratoře měly být rozdělené podle pohlaví, aby ženy nenarušovaly průběh vědecké práce). „*Jako žena ve vědě, a k tomu navíc matka, se pravidelně setkávám s mnoha mírnými, ale za to až otravně častými projevy sexismu v podobě malých vtípků, poznámek, nepromyšleného jednání, pohledů a jiných typů mikroagrese. Lidé si většinou ani neuvědomují, že jednají sexisticky.*“ Citace úspěšné fyzičky [Kateřiny Falk](#), která se mimo jiné věnuje také popularizaci vědy a nebojí se otevírat téma genderových nerovností ve vědě a výzkumu.

Stejně jako ve všech oblastech života, i ve vědě je se ženami zacházeno jako s „těmi druhými“. Vzhledem k historickému vývoji se ani nelze příliš divit, vždyť ženy mohly začít ve větších počtech studovat na univerzitách teprve před sto lety. Standard tzv. správného vědce byl dlouhou dobu definován skrze muže, který nepostrádá kreativní myšlení, objektivitu, bezmeznou oddanost práci a nepřerušovanou kariéru. Ženy jsou oproti tomu často i v dnešní době stereotypně vnímány

primárně jako matky a pečovatelky, které obětavě vytvářejí teplo rodinného krbu, méně často jako expertky ve svých oborech.

Oslím historickým můstkem jsme se přenesli do velmi aktuální současnosti – konkrétně na mezinárodní konferenci k genderové rovnosti ve vědě, které se věnuje následující článek Hany Víznerové – kde se hledají způsoby, jak podpořit ženy jako expertky a jak je více zapojit do různých typů rozhodování, vědecké prostředí nevyjímaje. Účastnice konference [Helene Schiffbänker](#) (Joanneum Research) zmínila, jak byla již několikrát svědkyní situace, kdy ženy jsou oslovovány ze strany výzkumných organizací, aby se staly členkami různých výběrových komisí či panelů, protože je potřeba mít v nich nějakou ženu. „*Ženy nechtějí být osloveny pouze jako ženy, chtějí být osloveny především jako odbornice*“, dodala. V honbě za větší genderovou vyvážeností tedy dnes mnozí zapomínají na její původní účel, tedy dát prostor odbornému hlasu žen a učinit společnost více spravedlivou.

VÝZNAM INTERDISCIPLINÁRNÍ SPOLUPRÁCE PŘI PROSAZOVÁNÍ GENDEROVÉ ROVNOSTI

Hana Víznerová

Strukturální změna – systematický přístup na podporu genderové rovnosti ve výzkumných institucích a role kontextu, ve kterém instituce fungují – byla tématem mezinárodní konference s názvem „Structural Change for Gender Equality in Research and Innovation: Contextual Factors“. Konferenci jako závěrečnou akci projektu PEDICEV organizovalo NKC – gender a věda ve spolupráci s VŠCHT Praha dne 19. května 2017 v Praze.

Zkušenosti z praxe i výsledky analýz projektů „změny“ představili zástupkyně zahraničních výzkumných organizací, které se účastní evropských projektů strukturální změny (např. [TRIGGER](#), [GENOVATE](#), [INTEGER](#) a [PLOTINA](#)), zástupce české grantové agentury, i odbornice, které se věnují analýzám a vyhodnocování procesu strukturální změny a genderových aktivit ve výzkumných organizacích.

Již v úvodním proslovu se Marcela Linková vyjádřila ke klíčové otázce, která následně rámovala průběh celého dne a jednotlivých příspěvků: do jaké míry jsou přenositelné poznatky mezi jednotlivými evropskými regiony a zeměmi a mezi různými typy institucí? Můžeme se vzájemně učit a sdílet příklady

KVĚTEN 2017

dobré praxe? Mají instituce z „méně rozvinutých“ zemí jít stejnou cestou jako země „více rozvinuté“, jak se předpokládá v evropských politikách, které se následně promítají do nastavení finančních programů na podporu genderové rovnosti ve vědě (Horizont 2020)?

Jedním z nutných předpokladů¹ pro zahájení změn v organizaci je její znalost z genderové perspektivy (dostupnost statistik tříděných dle pohlaví, realizace kvalitativních i kvantitativních sociologických výzkumů). Již v tomto kroku lze narazit na velké výzvy, které vyplývají z disciplinárního kontextu. Zkušenosti NKC – gender a věda například ukazují na obtíže, které se projevují při externí spolupráci s institucemi působícími v přírodních či technických vědách, a to v podobě zpochybňování genderové expertízy (není vědním oborem, ale „ideologií“) nebo „objektivitu“ kvalitativních sociologických výzkumů, protože sociologie často pro přírodovědce není věda. Jak se shodli vystupující, genderová expertíza je ovšem nutná i pro následný proces provádění aktivit plánů genderové rovnosti v instituci, který vyžaduje každodenní vyjednávání, přesvědčování a komunikaci s osobami na různých pozicích v instituci, a tudíž znalost a porozumění genderové problematice.

Jedním z příkladů dobré praxe, který na konferenci zazněl a který ukazuje na to, že neexistuje jen jedna „správná cesta“, představila v závěrečném panelu Helene Schiffbänker z rakouské organizace Joanneum Research: v jednom případě projektu jako faktor úspěchu pro zahájení a realizaci aktivit zafungovala existence interní genderové expertízy, kterou zajišťovaly vědkyně, profesorky, jež navíc byly ve vysoce postavených vedoucích pozicích a projekt vedly (přístup up-bottom). V jiném mezinárodním projektu, který je realizován v institucích v oboru fyzika, naopak bylo nutné zapojit externí expertízu, osoby zvenku, které nemají na daných institucích žádný mocenský vliv. Za úspěšnou strategii

se ukázalo využít znalosti disciplinární „kultury“ a kontextu, kde je kladen důraz na řešení problémů. Po počátečním období, kdy bylo téma v instituci odmítáno, se pomalou vysvětlovací prací podařilo výzkumníkům problém nastolit a v ten moment se situace značně zjednodušila, neboť instituce k němu začala přistupovat jako k jakémukoli jinému problému, který je potřeba vyřešit. Přistoupili pak k tématu jako „výzkumné otázce“.

Jiný příklad využití „kultury“ a zohlednění kontextu, ve kterém organizace působí, představil Marcel Kraus, zástupce [Technologické agentury ČR](#), v souvislosti s volbou argumentační strategie, která odpovídá diskurzu dané organizace – v tomto případě argument, že podpora genderové rovnosti přináší nové výzkumné příležitosti a inovační potenciál.

Výstupy konference ukázaly, jak významnou roli hraje disciplinární, ale i organizační kontext. Jeho znalost je pak prvním předpokladem úspěchu. V závěru zaznělo, že příklady úspěšných strategií a dobré praxe je dobré znát a využívat, ale vždy kriticky zvážit jejich možné uplatnění v instituci. Znalost prostředí vlastní instituce i společenského kontextu, ve kterém instituce funguje, je tak prvním krokem v procesu „změny“, na který navazuje permanentní sebe-reflexe a vyhodnocování procesu a schopnost flexibilně reagovat na měnící se podmínky. Bez interdisciplinární spolupráce, která by měla být postavena na „politice solidarity“, tedy vzájemném respektu a uznání například odlišných metodologických východisek, je obtížné tyto „faktory úspěchu“ naplnit. Zodpovědnost neleží jen na straně expertů, ale i na instituci a jejím vedení. Ti nesou primární odpovědnost za projekty strukturální změny, pokud se rozhodnou do nich vstoupit. Více k programu a vystupujícím [zde](#).

Chcete se dozvědět více o příkladech dobré praxe, sdílet své zkušenosti s jinými lidmi z výzkumných institucí nebo univerzit v ČR a rozvíjet své znalosti v genderové problematice? Připojte se do Pracovní skupiny pro změnu. Více informací [zde](#).

¹ Více k předpokladům a výchozím podmínkám pro úspěšnou realizaci aktivit genderové rovnosti ve výzkumných organizacích např. [zde](#).

Článek Marty Vohlídalové v European Educational Research Journal

V novém čísle časopisu European Educational Research Journal vyšel článek členky NKC – gender a věda Marty Vohlídalové [Academic couples, parenthood and women's research careers](#). Článek se věnuje akademickým párům, jejich možnostem a strategiím při kombinování vlastní kariéry, práce a rodiny, a zohledňuje především nelehkou situaci vědkyň na poli akademického pracovního trhu.

Konference Věda a technologie v demokratické společnosti

Akademie věd ČR a TA ČR pořádají v pátek 23. 6. 2017 [konferenci](#) s názvem „Věda a technologie v demokratické společnosti“, která se bude věnovat odpovědnému výzkumu a technologickým inovacím a jejich vlivu na rozvoj demokratických společností. Na konferenci vystoupí mimo jiné Tereza Stöckelová ze Sociologického Ústavu AV ČR nebo Rut Bízková ze Střeďočeského inovačního centra.

Projekt GENDERACTION

Na konci května zahájila vedoucí NKC – gender a věda Marcela Linková nový projekt GENDERACTION financovaný z Horizontu 2020. Jeho cílem je vytvořit síť národních center na podporu genderové rovnosti ve vědě v Evropském výzkumném prostoru. „Udělení projektu je pro mě důležitým potvrzením NKC – gender a věda na poli podpory genderové rovnosti v Evropském výzkumném prostoru,“ říká Marcela Linková. Projektu se účastní 13 partnerských zemí a 4 asociované země a v průběhu dalších 4 let se zaměří na analýzu opatření, které členské státy přijímají na podporu genderové rovnosti ve výzkumu a inovacích v tzv. národních akčních plánech a strategiích Evropského výzkumného prostoru. V projektu budou realizovány různé formy školení pro konkrétní cílové skupiny, včetně národních kontaktních organizací, a workshopy zaměřené na výměnu dobré praxe a zkušeností. Projekt se také bude věnovat novému tématu genderové rovnosti v mezinárodní spolupráci ve vědě, technologiích a inovacích, a také prozkoumá to, zda a jak otevřený přístup (Open Access) a otevřená věda a inovace přispívají k genderové rovnosti ve výzkumu. Podrobnosti naleznete [zde](#).

NEWSLETTER KVĚTEN 2017

Měsíčník newsletter vydává Národní kontaktní centrum – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.

ISSN 1801–7339

Adresa redakce: Jiřská 1, Praha 1 110 00

Redakce: Hana Tenglerová, Kateřina Cidlinská, Nina Fárová, Martina Fucimanová, Marcela Linková, Blanka Nyklová, Alena Ortenová, Naďa Straková, Hana Víznerová, Marta Vohlídalová

Příspěvky a reakce můžete zasílat na newsNKC@soc.cas.cz.

K odběru newsletteru se lze přihlásit na webových stránkách www.genderaveda.cz